

POLITIKA EUROPSKE UNIJE U FORMIRANJU KLASTERA

EUROPEAN UNION CLUSTER POLICY

ABSTRACT

Cluster creation represents a successful tool with which to face the challenges of globalisation processes. The aim of the study is to determine cluster policy initiatives in the EU member countries, to summarize these initiatives' results and also to analyse the position of Croatian clusters within the EU. The EU 15 member countries have developed national and regional cluster policies while in the EU 12 policies are developed as a part of other policies. The results of the research show that Germany is leading according to the number and varieties of clusters, the majority of clusters in EU 27 have 1 «star» and that, according to the cluster category, construction clusters dominate. Croatia supports clusters in order to increase the export and strengthen its competitiveness on the international market, so that the necessity to develop cluster policy initiatives is increasingly growing.

JEL: F15, R12, R38, R58

Key words: clusters, cluster policy initiatives, cluster programmes, cluster categories, bottom-up approach

1. UVOD

Dinamične promjene na globalnom tržištu, porast konkurencije i promjene u poslovanju stvaraju nove izazove za mala i srednja poduzeća koja udruživanjem u klasteru mogu konkurirati većim poduzećima. S obzirom na raznovrsnost klastera i specifičnosti pojedinih zemalja, politike formiranja klastera razlikuju se od zemlje do zemlje te se postavlja pitanje optimalne politike formiranja klastera.

Cilj rada je utvrditi provode li sve države članice EU 27 politike poticanja formiranja klastera, koje su razlike među politikama, usustaviti rezultate provođenja navedenih politika te analizirati položaj Hrvatske u mreži klastera EU-a, korištenjem domaće i strane literature te primjenom metoda analize, sinteze, deskripcije, komparacije i klasifikacije.

Nakon razmatranja određenja klastera i politike formiranja klastera u radu se detaljnije prikazuje politika formiranja klastera u EU na različitim razinama (nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj). U dijelu koji se odnosi na politike poticanja formiranja klastera u EU govori se o poticajima u okviru starih i novih država članica. Prikazani su rezultati provođenja politika formiranja klastera te je dan pregled klastera prema državama članicama, broju klastera, broju zvjezdica i vrstama klastera koje se povezuju s gospodarskom strukturom.¹ U nastavku je dan kritički osvrt na provođenje politika formiranja klastera u EU 27. Poticanje formiranja

* Lela Tijanić, dipl. oec., znanstveni novak - asistent, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za ekonomiju i turizam «Dr. Mijo Mirković», e-mail: letijan@efpu.hr

¹ Rezultati su dobiveni obradom podataka dostupnih u bazi <http://www.clusterobservatory.com>.

Članak primljen u uredništvo: 17.06.2008.

hrvatskih klastera i njihova uloga u lokalnom i regionalnom razvoju detaljnije se razrađuju u završnom dijelu.

2. POTREBA RAZVOJA POLITIKE FORMIRANJA KLASTERA U EUROPSKOJ UNIJI

2.1. Određenje klastera i politike formiranja klastera

Suvremeni globalizacijski procesi, regionalna specijalizacija i međunarodna konkurentnost lokalnih poduzeća bitno utječu na stvaranje novih pravila poslovanja, ali i novih organizacijskih oblika. Tim izazovima najbolje odgovaraju klasteri kao «skup ekonomskih aktivnosti, gospodarskih subjekata, institucija, zemljopisno koncentriranih (lokalno ili regionalno), koji su uspostavili formalne ili neformalne odnose između sebe, horizontalne i vertikalne, i naklonost industrijskog sektora preko kojeg razmjenjuju informacije, znanje i robu radi izrade zajedničkog proizvoda». (Horvat, Kovačević, 2004., 15)

Iako su o klasterima govorili mnogi poznati znanstvenici², najveći doprinos dao je Michael Porter u djelu *The Competitive Advantage of Nations*. Porterovo određenje klastera temelji se na geografskim koncentracijama međusobno povezanih grupa poduzeća, specijaliziranih komplementarnih kompanija i institucija u određenom sektoru, koji međusobno konkuriraju, ali i kooperiraju (Porter, 1998.) te se koristi kao polazište ili definicija klastera u mnogim studijama³. Porter je zasigurno dao veliki doprinos nastajanju politike formiranja klastera, iako neki od kritičara ističu da su «kompleksnije definicije i analize klastera potrebne za razvoj efektivnih politika formiranja klastera». (McDonald, Huang, Tsagdis i Tüselmann, 2007., 40) Teorijski korijeni klastera mogu se naći još u Marshallovoj i kasnijoj teoriji aglomeracija, međutim, proučavanje literature o klasterima dovelo je do spoznaje da se posebno 1970-ih godina u teorijskim razmatranjima regionalnih proizvodnih sustava naglašavaju interakcije industrijskih organizacija i povijesnih, specifičnih socio-ekonomskih čimbenika. U literaturi se posebno ističu industrijski distrikti kao aglomeracije u kojima se povezuju svi subjekti društva i kompanije. (Dragičević i Obadić, 2006., 17) Marshall klastere naziva industrijskim distriktima, dok ih Porter identificira kao geografske koncentracije povezanih poduzeća i institucija. (Lorenzen, 2003., 203) Radi pojednostavljenja primjene jedinstvene definicije klastera u nekim se studijama organizacijski oblici kao što su industrijski distrikti, lokalni proizvodni sustavi, regionalni inovacijski klasteri nazivaju «klasterima» iako se odnose na različite aspekte klasterizacije. Osim važnosti geografske blizine, vertikalne i horizontalne povezanosti poduzeća i industrija zbog stvaranja aktivnih kanala za prijenos znanja i inovacija, u formiranju klastera ključnu ulogu imaju i institucije kao što su regionalne razvojne agencije, znanstveno-istraživački centri i sl.

² Marshall, A. (1890.) *Principles of Economics*. Marshall, A. (1919.) *Industry and trade: A study of Industrial Technique and Business Organization of their Influences on the Condition of Various Classes and Nations*. Kasnije: Arthur, B. (1990.) «Silicon Valley» locational clusters: when do increasing returns imply monopoly?. Garofoli, G. (1992.) *Industrial districts: structure and transformation*. Dei Ottati, G. (1994.) *Co-operation and competition in the industrial district as an organisational model*. Saxenian, A. (1994.) *Regional Advantage, Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*. Swann, P. G. M., Prevezer, M., Stout, D. (1998.) *The Dynamics of Industrial Clustering: International Comparison in Computing and Biotechnology*. Phelps, N.A. i Ozawa, T. (2003.) *Contrasts in agglomeration: proto-industrial, industrial and post-industrial forms compared*.

³ Cluster Policy in Europe; Final Report of the Expert Group on Enterprise Clusters and Networks; Clusters in the EU-10 new member countries; primjena se također vidi u analizi finskog istraživačkog instituta ETLA i finskog nacionalnog fonda za istraživanje i razvoj SITRA, prilikom identificiranja potencijalnih klastera i u mnogim drugim individualnim radovima.

U klasterima se ostvaruje decentralizacija poslovnih funkcija, organizacijske jedinice mogu djelovati kao samostalni profitni centri ili samostalne poslovne cjeline koje moraju biti tržišno orijentirane i samostalne u poslovanju. Klasterima se ostvaruje povezivanje proizvodnih subjekata s trgovcima, proizvođačima sirovina i ostalih dijelova, a time je sustav otvoreniji prema okruženju, omogućen je brži protok informacija i brža prilagodba promjenama, učinkovitije je upravljanje u takvom sustavu, a ljudski resursi se efikasnije koriste.

Sagledavajući klasterne prema organizacijskom obliku oni su ne razlikuju od starijih oblika organizacija kao što su bila udruženja obrtnika i raznih udruženja, ali klasteri istupaju zbog stimuliranja stalnog razvoja, intenzivne suradnje organizacija kroz različite institucije suradnje (trgovinske komore, razvojne agencije, organizacije klastera itd.), informacijske povezanosti, pristupa specijaliziranim i naprednim čimbenicima proizvodnje, znanstveno-istraživačkim ustanovama zbog povezanosti sa sličnim industrijama, uz razmjenu znanja i tehnologije. Povezivanjem u klasterne poduzeća imaju mogućnost povećanja konkurentnosti, omogućuje im se izlazak na nova i veća tržišta, pristup novim sredstvima financiranja poslovanja (fondovima, povoljnijim kreditima itd.). Razvojem klastera stvaraju se pozitivni efekti za sama poduzeća članice i za šira područja u kojima se klasteri nalaze. Na taj način smanjuju se transakcijski troškovi i stvaraju specijalizirana lokalna tržišta. Klasteri potiču konkurenciju na način da poboljšavaju produktivnost poboljšanim pristupom dobavljačima i informacijama, poduzeća u međusobnoj suradnji mogu zadovoljiti potrebu za inovacijama i novim idejama. Poduzeća na taj način ostvaruju bržu međusobnu komunikaciju, imaju mogućnost korištenja materijalnih i ljudskih resursa članica klastera te mogu ostvariti bolju kvalitetu proizvoda/usluga. Članice klastera mogu koristiti prednosti udruživanja u klaster koristeći savjetodavne usluge i znanja specijalista iz područja koja im nisu srodna, posebno je tu bitna uloga znanstveno-istraživačkih institucija. Visoko funkcionalni klasteri nedvojbeno doprinose samim poduzećima i uz to povećavaju razvoj regija te doprinose stvaranju ekonomije temeljene na znanju i inovacijama. Pojavljuju se kao mogući model regionalnog i lokalnog razvoja. Klasterizacija može dovesti do povećanja proizvodnih i inovacijskih kapaciteta na lokalnim i regionalnim razinama, privlačenja kapitala, znanja, povećanja stupnja specijalizacije, razvoja infrastrukture, stvaranja novog zapošljavanja, porasta izvoza te u konačnici pridonose povećanju konkurentnosti.

Politika formiranja klastera nije samostalna politika već se odnosi na skup politika koje utječu na razvoj klastera (regionalnu, industrijsku politiku, politiku poticanja inovacija itd.). Neke od zemalja nemaju strukturirane politike formiranja klastera, ali imaju razvijene politike koje potiču formiranje klastera. To se opravdava time što mnoge zemlje nemaju razvijenu strategiju formiranja klastera. Politike poticanja formiranja klastera potrebno je razvijati posebno u zemljama u razvoju te u zemljama u tranziciji koje svoje mjesto traže na međunarodnom tržištu.

2.2. Politika formiranja klastera u EU

Europa je dom mnogim klasterima. Europska unija posebno naglašava jasne stavove o važnosti klastera u gospodarskom razvitku. Zahvaljujući razvoju klastera mnoge su europske regije razvile svoje komparativne prednosti u specijaliziranim proizvodima i uslugama kao što su financijske usluge Londona, petrokemijski proizvodi u Antwerpenu, cvijeće u Nizozemskoj. U cilju ostvarenja Lisabonske strategije, kako bi do 2010. gospodarstvo EU-a postalo najdinamičnije i najjače u svijetu, posebno se ističe zadatak promoviranja i podrške klasterima, u okviru regionalne, industrijske i inovacijske politike.

Politike formiranja klastera u EU su novijeg datuma. Raznolikost klastera i institucija koje ih potiču uzrokuju raznolikost politika formiranja klastera. Neke od zemalja nemaju strukturirane politike formiranja klastera, ali razvijaju politike i mjere koje potiču nastanak

klastera. S obzirom na specifičnosti zemalja i raznolikost politika formiranja klastera javlja se potreba detaljnijeg analiziranja politika i njihova sistematiziranja, na nacionalnoj i regionalnoj razini. Dosadašnja iskustva prikazana su u okviru politika kao što su: «Regional Innovation Strategies», «Innovative Actions», «Regonsk for Economic Change», «PAXIS initiative», ali ona nisu sistematizirana. Također, postoji potreba stvaranja baze podataka o uspješnim politikama formiranja klastera. Jedna od glavnih poteškoća u stvaranju takve baze je to što su politike specifične za zemlje te su motivirane različitim interesima. Iz navedenog slijedi da se za sve zemlje ne mogu upotrijebiti jednake politike. Tu se postavlja pitanje od koga učiti i kakvu politiku primijeniti?

U posljednje vrijeme na području EU provedena su istraživanja klastera i politika formiranja klastera koja je potrebno proširiti (pr. Europska komisija: «Final Report of the Expert Group on Enterprise Clusters and Networks», «Innovative Clusters in Europe», «Regional clusters in Europe», «DG Enterprise and Industry» (dio o klasterima i inovacijama); Europe Innova: «Cluster policy in Europe», «Clusters in the EU-10 new member countries», «ENTR Report»), posebno s obzirom na posebnosti zemlja zbog kojih su prisutni različiti pristupi u politici formiranja klastera. Također, potrebno je pružiti informacije o prednostima i nedostacima formiranja klastera na području EU-a i stvoriti okvir za pravodobno i kvalitetno pružanje informacija (organizacija seminara, posjeta klasterima, poslovnih putovanja i sl.).

3. POLITIKE POTICANJA FORMIRANJA KLASTERA U EU

Države i regije Europske unije razvile su mnoge inicijative za razvoj klastera. «Inicijative za razvoj klastera definiraju se kao organizirana nastojanja povećanja rasta i konkurentnosti klastera unutar regije koja uključuje poduzeća, vladu i/ili istraživačke institucije» (Sölvell, Lindqvist i Ketels, 2003., 9). Te su inicijative započele davno na području Španjolske (Katalonija, regija Basque), Italije (Veneto), Francuske (Sophia Antipolis), Danske, Nizozemske, dok su se na području ostalih država članica većinom razvile posljednjih godina (Austrija, Češka, Švedska). Primjena aktivnih politika poticanja razvoja klastera dovela je do uspješnih rezultata u mnogim zemljama članicama EU-a (Irska, Finska, Švedska).

Poticanje formiranja i razvoj klastera u Europi provodi se putem različitih politika kao što su «Enterprise policy», «Regional Policy», «Research and Innovation Policy». Klasteri mogu doprinijeti ostvarivanju ciljeva malog i srednjeg poduzetništva s obzirom da omogućavaju lakše, zajedničko nastupanje poduzetnika na tržištima te brži i viši stupanj dovršenosti proizvoda u odnosu na zasebno poslovanje te se stoga uključuju u politiku razvoja poduzetništva. Klasteri stvaraju mnogobrojne pozitivne efekte za regiju u kojoj su formirani te se javlja potreba uključivanja klastera u regionalnu politiku jer, također, pridonose ostvarenju inovacija. Formiranje «Euro Info Centre Network» jedan je od koraka prema pravodobnoj razmjeni informacija između predstavnika klastera i kreatora politika kako bi se mogla usporediti iskustva država članica EU-a. Europska komisija također razvija programe koji utječu na razvoj klastera. Primjer takvog programa je program za razvoj jedinstvenog tržišta koji ima indirektan utjecaj, ali i programi kao što su «Regional Innovation Strategy», «Innovation in SMEs'» (inicijativa PAXIS), «The Competitiveness Innovation Programme», «Cohesion Policy», «7th Framework Programme», «Observatory of European SMEs» koji uključuju mnoge aktivnosti usmjerene na promatranje, analiziranje i razvoj klastera te različite mjere da bi se to postiglo (mreže u turizmu, aktivnosti usmjerene na održivi razvoj itd., osnivanje «Euro Info Centre Network»). Razvoj politike formiranja klastera podupire se u okviru Kohezijske politike EU-a. Novi program «2006 Community Framework for State

Aid» otvorio je mnoge mogućnosti dobivanja pomoći za klasterne članice EU-a (pomoć obuhvaća investiranje u klasterne i oživljavanje klastera).

3.1. Politike poticanja formiranja klastera u EU 15 i EU 12

Države članice EU 15 razvijaju politike poticanja formiranja klastera od 1990-ih (Belgija 1994., Grčka 1997.). U formiranju klastera sudjeluju nacionalne institucije (razvijeni su nacionalni programi za klasterne), a bitnu ulogu u poticanju formiranja klastera, također, imaju razvojne agencije i brojne regionalne inicijative. Nacionalna politika formiranja klastera u većini zemalja je implementirana preko agencija pod nadzorom različitih ministarstava. Lokalne vlasti, regionalne razvojne agencije i ostale institucije koje potiču razvoj klastera imaju značajan udio u poticanju razvoja klastera putem intervencija, strateškog usmjeravanja, financiranja, organiziranjem edukativnih seminara, smanjenjem rizika za ulazak u posao (pri uzimanju kredita) itd. U Nizozemskoj je razvijena nacionalna politika formiranja klastera (Ministarstvo gospodarstva je «organizator» u kreiranju klastera) dok regionalne inicijative za formiranje klastera postoje, ali su najčešće implementirane kao zasebni projekti te nije postignuta optimalna koordinacija između nacionalne i regionalne politike formiranja klastera, što je potrebno promijeniti. U Španjolskoj se politika formiranja klastera potiče na regionalnoj razini. Baskijska regija bila je jedna od prvih regija koja je primijenila politiku poticanja klastera u okviru svoje ekonomske politike te je postala najbogatija regija Španjolske. Finska je razvila centre stručnih programa čiji je cilj poticanje resursa na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini kako bi se razvila konkurentna područja stručnosti na međunarodnoj razini. Individualni centar stručnosti stvoren je suradnjom između industrije, lokalne vlasti, javnog sektora, istraživačkih centara. Klasteri stvaraju okruženje koje omogućuje specijaliziranim lokalnim poduzećima podizanje konkurentnosti na razinu na kojoj će biti u mogućnosti zadovoljiti potrebe širih, pa čak i svjetskih tržišta. Male zajednice pomoću klastera mogu postati vodeći svjetski centri razvoja. U Italiji je grad Biella razvojem klastera postao vodeći svjetski centar tekstilne industrije (polovina poduzeća u gradu bavi se poslovima prerade vune), a u Montebelluni su se poduzeća udruživanjem u klasterne specijalizirala u proizvodnji sportske obuće i pokrivaju većinu svjetskog tržišta u proizvodnji pancera i ostale specijalizirane sportske obuće. U Njemačkoj su, između ostalih, razvijeni svjetski centri tiskarske industrije upravo udruživanjem poduzeća u klasterne. Odobrenjem financijske podrške biotehnoškim klasterima u Njemačkoj (BioRegio) te sudjelovanjem privatnog i javnog sektora Njemačka postaje jedna od vodećih europskih zemalja u biotehnologiji. Primjer razvoja automobilske industrije u Galiciji (Španjolska) također se može navesti kao primjer uspješne klasterizacije kojom je Galicija uspješno odgovorila na izazove svjetske automobilske konkurencije.

Novije politike formiranja klastera u EU 15 sve se više usmjeravaju prema specifičnim orijentacijama u već postojećim klasterima te se razvijaju programi s ciljem poticanja istraživanja i razvoja te inovativnih aktivnosti. Strategijski programi razvijaju se u suradnji s lokalnim institucijama i sveučilištima, istraživačkim centrima te se potiče suradnja s klasterima susjednih zemalja.

Države članice EU 12 poticanjem formiranja klastera počele su se baviti od 2000. (pripreme faze i identifikacija potencijalnih klastera započeli su ranije), dakle nešto kasnije u odnosu na države EU 15. Programi poticanja formiranja klastera razvijeni su na nacionalnoj i regionalnoj razini i značajno pridonose specijalizaciji regija kao i povećanju konkurentnosti zemalja. Povećanje izvoza, poticanje rasta, zaposlenosti, inovativnosti, konkurentnosti, jačanje međuregionalne suradnje, stvaranje održive konkurentnosti nacionalnih ekonomija i regija na globalnoj razini zasigurno su snažni poticaji za stvaranje sustava koji sve navedeno

može omogućiti. Na globaliziranim međunarodnim tržištima regije se suočavaju sa sve većom konkurencijom te se moraju natjecati u industrijama u kojima su u prednosti što klasteri omogućuju, pojačavanjem gospodarskih značajki lokalnih ekonomija. Poslovanje u klasterima omogućuju kompanijama da postanu produktivnije i inovativnije. Cipar i Malta imaju razvijene programe za formiranje klastera samo na nacionalnoj razini, bottom-up pristup⁴ u formiranju klastera razvijen je u Litvi i Poljskoj. Programi formiranja klastera usmjereni su na poticanje inovacija, razvoj tehnologije i na širenje znanja. U Slovačkoj, Sloveniji, Češkoj, Poljskoj i Mađarskoj implementiran je projekt LEED/CEI/EBRD namijenjen klasterima u tranzicijskim zemljama, proveden 2001-2002. Ciljevi projekta bili su povećanje svjesnosti o konceptu klastera u vladinim i poslovnim krugovima, analiza trenutnih uvjeta, kreiranje sinergijskih efekata, prihvaćanje najboljih iskustava (OECD LEED) te promoviranje međunarodnih razmjena iskustva.

Potrebno je istaknuti da politike poticanja formiranja klastera u većini država članica EU 12 nisu razvijene, ali se provode različiti programi te u okviru njih različite mjere koje potiču formiranje klastera (pr. Cipar, Slovačka, Rumunjska) ili su dio drugih politika (pr. Češka: dio politike poticanja malog i srednjeg poduzetništva; Estonija: dio politike poduzetništva i inovacija).

Formiranje klastera u nekim od država EU 12 financirano je u okviru EU PHARE programa (pr. Bugarska, Latvija, Poljska).

Rezultati dosadašnjih politika poticanja formiranja klastera prikazani su u nastavku.

3.2. Rezultati provođenja politika formiranja klastera - pregled stanja u EU 27

Baza podataka o klasterima na stranci <http://clusterobservatory.com/> daje uvid o broju klastera, vrstama klastera i kategorizaciji prema zvjezdicama u europskim državama (pregled je detaljnije razrađen prema regijama, dani su podaci o broju zaposlenih u pojedinim klasterima itd.). Promatrani klasteri određeni su prema Porterovoj definiciji, na temelju istraživanja Institute for Strategy and Competitiveness (Harvard Business School) koja se temelji na analizi geografske distribucije gospodarskih djelatnosti u 50 američkih država (uzimajući u obzir podatke o zaposlenosti). U prilagodbi definicije europskim uvjetima i klasifikacijama, američka SIC klasifikacija gospodarskih djelatnosti prilagođena je Europskoj NACE klasifikaciji (posredno preko ISC sustava) i treba napomenuti da zbog metodoloških poteškoća klasifikacija nije idealna. Promatrano je 259 regija prema NUTS klasifikaciji (NUTS 1 i NUTS 2). Podaci o zaposlenosti prikupljeni su prema NACE kodovima (prezeti iz «Labour Force Survey» i «Structural Business Statistics», na temelju izdanja Eurostata). Zvjezdice označavaju snagu klastera i dodjeljuju se prema kriterijima danim u nastavku:

- veličini, tj. broju zaposlenih u klasterima,

(klaster mora pripadati među 10% klastera s najvećim brojem zaposlenih u usporedbi s ostalim klasterima te vrste),

- stupnju specijalizacije⁵,
- dominacije nad ostalim regijama (udio zaposlenih u klasteru u ukupnoj

⁴ Top-down princip stvaranja klastera podrazumijeva aktivnu ulogu države u stvaranju klastera dok po principu bottom-up poticaj za njihovo osnivanje dolazi od poslovnog sektora.

⁵ European Cluster Observatory, 2008. Ukoliko se regija više specijalizirala u određenoj gospodarskoj grani u odnosu na cjelokupno gospodarstvo ekonomski efekti klastera smatraju se dovoljno jaki te doprinose privlačenju ekonomskih aktivnosti iz ostalih regija; kvocijent specijalizacije predstavlja omjer između udjela zaposlenih određenog klastera u regiji u ukupnoj zaposlenosti iste regije i udjela ukupne zaposlenosti u toj vrsti klastera u Europi u ukupnoj zaposlenosti u Europi. Ukoliko je kvocijent veći od 2 klaster dobiva zvjezdicu.

zaposlenosti u regiji, prvih 10% klastera koji imaju najveći udio u ukupnoj zaposlenosti u regiji dobivaju zvjezdicu). Broj zaposlenih u klasterima kojima se dodjeljuju zvjezdice ne smije biti manji od 1 000.

Kvaliteta poslovnog okruženja utječe na snagu klastera. Snažni klasteri pružaju bolje uvjete za razvoj inovacija, dok snaga klastera također ima utjecaja na razinu produktivnosti određenog sektora i otvara mogućnost povećanja izvoza. Naime, 2005. je zabilježeno da 92% izvoza Cipra potječe iz 7 klastera, dok 19 poljskih klastera čini 69% izvoza Poljske (Ketels i Sölvell, 37).

Analizirana baza podataka o klasterima sadrži podatke za 27 država članica EU-a, Island, Norvešku, Švicarsku i Tursku. Obradom podataka iz baze u nastavku je dan pregled dosadašnjih rezultata provođenja politika formiranja klastera u EU 27.

3.3.1. Klasteri u EU 27 prema državama članicama, broju klastera i broju zvjezdica

Tablica 1 prikazuje pregled klastera u državama članicama EU razvrstanih prema broju klastera i zvjezdicama⁶ te je dan pregled broja zaposlenih (ukupan broj zaposlenih i udio zaposlenih u poduzećima koja ulaze u klastere s najvećom kategorizacijom, klastere sa sve 3 zvjezdice).

⁶ Više o tome dostupno na: European Cluster Observatory (2008): Methodology, <http://www.clusterobservatory.eu/index.php?id=42&nid=>

Tablica 1.

Pregled klastera u državama članicama EU 27 prema broju klastera, zvjezdicama i broju zaposlenih (2007.)

	Broj klastera	Broj klastera s 3 zvjezdicama	Broj klastera s 2 zvjezdicama	Broj klastera s 1 zvjezdicom	Ukupan broj zaposlenih u klasterima (2007.)	Prosječan broj zaposlenih u klasterima (2007.)	Udio zaposlenih u klasterima s 3 zvjezdicama u ukupnom broju zaposlenih u klasterima
EU 15							
Austrija	54	1	8	24	683.508,00	12.657,56	16,02
Belgija	33	1	8	24	984.132,00	29.822,18	8,90
Danska	28	0	4	24	816.797,00	29.171,32	0
Finska	22	2	4	16	406.978,00	18.499,00	6,74
Francuska	163	4	36	123	4.525.588,00	27.764,34	12,83
Grčka	31	0	11	20	721.404,00	23.271,10	0
Irska	14	0	7	7	382.703,00	27.335,93	0
Italija	222	5	63	154	5.776.006,00	26.018,05	4,26
Luksemburg	3	0	1	2	35.382,00	11.794,00	0
Nizozemska	56	1	17	38	1.822.497,00	32.544,59	2,29
Njemačka	397	35	116	246	7.608.161,00	19.164,13	22,74
Portugal	39	9	12	18	1.079.524,00	27.680,10	61,88
Španjolska	153	8	31	114	4.383.251,00	28.648,70	8,67
Švedska	39	3	9	27	623.584,00	15.989,33	14,68
UK	187	18	30	139	5.119.541,00	27.377,22	25,35
EU 10+2							
Cipar	7	0	1	6	79.291,00	11.327,29	0
Češka	74	5	24	45	1.056.167,00	14.272,53	14,84
Estonija	9	0	3	6	132.242,00	14.693,56	0
Latvija	7	1	2	4	188.303,00	26.900,43	22,89
Litva	11	5	2	4	265.034,00	24.094,00	70,62
Mađarska	48	0	13	35	639.641,00	13.325,85	0

Malta	7	0	2	5	40.048,00	5.721,14	0
Poljska	147	10	39	98	2.111.317,00	14.362,70	14,45
Slovačka	26	2	7	17	391.605,00	15.061,73	15,56
Slovenija	10	1	5	4	192.593,00	19.259,30	22,84
Bugarska	49	5	12	32	613.816,00	12.526,86	19,19
Rumunjska	83	23	35	25	1.758.789,00	21.190,23	40,1

Izvor: obrada autora prema <http://www.clusterobservatory.eu/index.php?id=2&nid> (2. svibnja 2008.)

Tablica prikazuje da Njemačka ima najviše klastera (397), od toga 35 klastera s 3 zvjezdicama, 116 klastera s 2 zvjezdicama, a 246 klastera s 1 zvjezdicom. Nakon Njemačke slijede Italija (222), Ujedinjeno Kraljevstvo (187) i Španjolska (153). U grupi zemalja EU 10+2 najviše klastera ima Poljska (147), od toga ima 10 klastera s 3 zvjezdicama, 39 klastera s 2 zvjezdicama, a 98 klastera s 1 zvjezdicom. Vidljivo je da najveći udio u broju klastera imaju klasteri s 1 zvjezdicom (61,96% od ukupnog broja klastera kod Njemačke i 66,67% od ukupnog broja klastera u Poljskoj). Iznimka je Litva koja ima veći broj klastera s 3 zvjezdicama (5 klastera s 3 zvjezdicama, 2 klastera s 2 zvjezdicama i 4 klastera s 1 zvjezdicom) te Rumunjska koja ima 35 klastera s 2 zvjezdicama, a 23 klastera s 3 zvjezdicama i 25 klastera s 1 zvjezdicom. Prema snazi klastera, također se ističe Njemačka sa 35 klastera koji imaju 3 zvjezdice.

Prema broju klastera, najmanje klastera među državama članicama EU 15 ima Luksemburg (3 klastera, od toga niti jedan klaster nema 3 zvjezdice) a ujedno je i država s najmanjim brojem klastera u EU 27. Među novim državama članicama (EU 10+2) najmanje klastera imaju Cipar, Latvija i Malta (7 klastera, od toga Cipar i Malta nemaju niti jedan klaster s 3 zvjezdicama).

Prema broju zaposlenih, kao što je i očekivano prema broju klastera, najveći broj zaposlenih u poduzećima koja ulaze u klaster, u 2007. ima Njemačka (7.608.161,00, što iznosi 22,61% ukupnog broja zaposlenih u Njemačkoj⁷) dok najmanji broj zaposlenih u poduzećima koja ulaze u klaster ima Luksemburg (35.382,00, što iznosi 17,43% ukupnog broja zaposlenih u Luksemburgu). Prosječan broj zaposlenih u poduzećima koja ulaze u klaster je najveći u Nizozemskoj (32.544,59), dok je najmanji prosječan broj zaposlenih u poduzećima koja ulaze u klaster na Malti (5.721,14). Također je vidljivo da u većini zemalja manje od 50% ukupnog broja zaposlenih u klasterima radi u klasterima s 3 zvjezdicama, dok su iznimke Litva (udio zaposlenih u klasterima s 3 zvjezdicama u odnosu na ukupan broj zaposlenih u klasterima je 70,62%) i Portugal (udio zaposlenih u klasterima s 3 zvjezdicama je 61,88%).

Države članice EU 15 imaju veći broj klastera, ali i kod novih država članica mnoge su države iskoristile svoje mogućnosti za klasterizaciju pa su po broju klastera (broju zaposlenih u klasterima) čak i prestigle neke od starih članica.

3.3.2. Raznovrsnost klastera u EU 27

U Prilogu 1 dan je pregled prema vrstama klastera.

Analizom vrsta klastera utvrđeno je da je u članicama EU 27 formirano najviše građevinskih klastera⁸. Tu prednjači Italija sa 38 klastera te vrste, a među novim državama članicama Poljska s 22 građevinska klastera. Posljednjih godina u poljskom građevinarstvu uvjeti rada i plaće sve više se popravljaju i ta se djelatnost sve više razvija. U strukturi bruto domaćeg proizvoda Italije industrija i građevinarstvo sudjeluju sa značajnih 26,38%, dok u strukturi bruto domaćeg proizvoda Poljske te djelatnosti imaju udio od 31,1% u 2007. (Eurostat, 2009.).

Među članicama EU 27, najveći broj klastera zračnih prijevoznih sredstava imaju Njemačka i Ujedinjeno Kraljevstvo - 8. Njemačka također ima najveći broj: 16 automobilskih

⁷ Podaci o ukupnom broju zaposlenih u Njemačkoj i Luksemburgu dobiveni su prema: European Commission (2006.) Eurostat - Database; Population and social conditions - Labour market - LFS series, dostupno na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/retrieve/en/> (27. kolovoza 2008.)

⁸ Građevinski klasteri= klasteri građevinske opreme i usluga + klasteri građevinskih materijala + građevinski klasteri

klastera, 12 biofarmaceutskih klastera, 7 klastera kemijskih proizvoda, 35 tehnoloških klastera⁹, 37 distribucijskih klastera¹⁰, 40 klastera financijskih usluga, 25 klastera za preradu hrane, 10 klastera koji proizvode opremu za osvjetljenja, 21 klaster koji se bave proizvodnjom medicinskih sredstava, 21 klaster proizvodnje metalnih proizvoda, 17 klastera plastike, 12 energetskih klastera te 7 klastera za proizvodnju dječje sportske opreme u odnosu na ostale države članice EU. S obzirom na snagu njemačkog gospodarstva u svjetskim okvirima ne iznenađuje činjenica da je Njemačka, također, vodeća i prema broju i vrstama klastera u odnosu na ostale članice EU-a. Vodeću ulogu u svjetskom izvozu Njemačka ima posebno zbog izvoza opreme visoke tehnologije: automobila i dijelova za automobile, proizvoda strojogradnje, elektro i kemijske industrije. Težište razvoja u Njemačkoj vidljivo je upravo u primjenama visokih tehnologija. Uz pomoć vlade razvijaju se nova (zračna) prijevozna sredstva. Financijske usluge imaju većinski udio u sektoru usluga. U strukturi bruto domaćeg proizvoda Njemačke industrija i građevinarstvo imaju udio 30,4%, trgovina, transport i komunikacijske usluge iznose 17,6% bruto domaćeg proizvoda, poslovne i financijske usluge zauzimaju 29,2%, dok ostale usluge čine 21,9% bruto domaćeg proizvoda Njemačke. Udio poljoprivrede, lova i ribolova je značajno manji te iznosi 0,9% u 2007. (Eurostat, 2009.). Osim navedenih klastera zračnih prijevoznih sredstava, Ujedinjeno Kraljevstvo prednjači također po broju klastera: 33 za poslovne usluge, 24 obrazovna klastera i 6 klastera u industriji zabave. Poslovne i financijske usluge imaju udio u bruto domaćem proizvodu Ujedinjenog Kraljevstva od 31,9% u 2007. (Eurostat, 2009.). Od tradicionalnih industrijskih grana u Ujedinjenom Kraljevstvu zadržana je proizvodnja čelika, a proizvode se i zrakoplovi (uz ostala transportna sredstva). Ujedinjeno Kraljevstvo je vodeći europski financijski centar te ima najniža ograničenja poslovnog okruženja u EU. Poseban naglasak u gospodarstvu dan je na povećano izdvajanje sredstava za obrazovanje na svim razinama te u znanost i istraživanje, a naglasak se daje i na privatno poduzetništvo. Španjolska se ističe po broju klastera poljoprivrednih proizvoda - 9 i po broju ribarskih klastera - 7. Poljoprivreda i ribarstvo vrlo su važne grane španjolskog gospodarstva, a značajna sredstva Španjolska je dobila iz Europskog fonda za ribarstvo za razdoblje od 2007-2013. Osim građevinskih klastera, Italija također ima najveći broj klastera obuće - 7, 12 turističkih klastera, 6 klastera kožnih proizvoda i 4 izdavačka klastera. Talijansko gospodarstvo je prepoznatljivo po malom i srednjem poduzetništvu, modnoj industriji tekstila, obuće, kožnih proizvoda i dizajnu. Turistička djelatnost jedna je od najznačajnijih djelatnosti na kojima počiva gospodarstvo Italije i predstavlja značajan izvor priljeva stranog kapitala. Poslovne, financijske i ostale usluge čine 48,6% bruto domaćeg proizvoda Italije u 2007. (Eurostat, 2009.). Prirodne ljepote, povijesno i kulturno naslijeđe Italije pogoduju razvoju različitih vrsta turizma. Drvni klasteri¹¹ (koji se odnose na klasterne namještaja) najviše se formiraju u novoj državi članica EU-a - Poljskoj gdje je do sada formirano 14 klastera te vrste. U Poljskoj se proizvodnja namještaja i dalje uspješno razvijala nakon prelaska na tržišnu ekonomiju. Tradicionalne industrije i usluge dominiraju u poljskom gospodarstvu. Proizvodnja namještaja jedan je od temeljnih sektora poljske industrije, sa značajnim udjelom u ukupnoj zaposlenosti, prodaji i izvozu. Češka ima najveći broj klastera koji se bave proizvodnjom nakita i proizvoda od plemenitih metala - 4, jednako kao Nizozemska i Španjolska. Češka spada među najstabilnije i najuspješnije nove članice Europske unije na čiji su gospodarski rast utjecala strana ulaganja i izvoz, u čemu su zasigurno bitnu ulogu imali i klasteri. Od novih država članica također je potrebno istaknuti i Rumunjsku, koja ima najveći broj rafinerijskih klastera - 7 i 15 klastera

⁹ Tehnološki klasteri= komunikacijsko-tehnološki klasteri + informacijsko-tehnološki klasteri + tehnološki klasteri

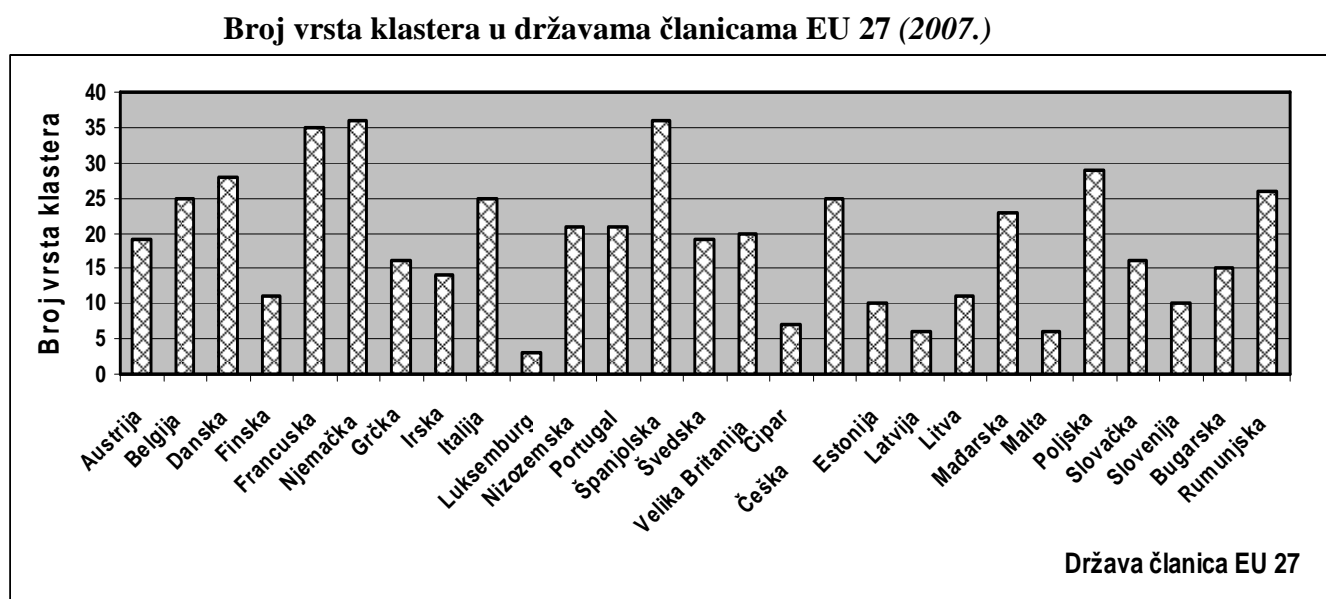
¹⁰ Distribucijski klasteri= distribucijski klasteri + transportno-logistički klasteri

¹¹ Drvni klasteri= drvni klasteri + klasteri namještaja

odjeće¹², u odnosu na ostale članice EU 27. Naime, u Rumunjskoj je petrokemijska industrija vrlo razvijena, a proizvodnja nafte pokriva većinu domaćih potreba te predstavlja značajan izvor prihoda. Laka industrija (koža, tekstil) dominantna je posebno na zapadu Rumunjske, a Rumunjska je poznata po proizvodnji lanenog vlakna i tkanine. Duhanski klasteri su najmanje zastupljeni u odnosu na do sada formirane vrste klastera u državama članicama EU 27. Najveći broj duhanskih klastera formiran je u Francuskoj i Portugalu - 4.

Graf 1 prikazuje raznovrsnost klastera prema državama članicama EU 27, na temelju danih podataka.

Graf 1.

Izvor: obrada autora prema tablici 2

Najviše vrsta klastera do sada je formirano u Njemačkoj i u Španjolskoj (36 vrsta klastera). Za Njemačku je raznovrsnost dijelom očekivana, s obzirom na ranije prikazane podatke, najveći ukupan broj klastera i prednost po broju klastera u mnogim kategorijama dok je u Španjolskoj ta raznovrsnost veća, s obzirom da je ukupan broj klastera manji - 244 klastera manje. Potrebno je naglasiti da je u Francuskoj formirano 35 vrsta klastera, u kojoj je ukupan broj klastera također manji - 234 klastera manje u odnosu na Njemačku. Među novim državama članicama raznovrsnošću klastera ističe se Poljska, sa 29 vrsta klastera. Međutim, Poljska, također, ima najveći broj klastera među novim državama članicama.

¹² Klasteri odjeće= klasteri odjeće + tekstilni klasteri

4. POLITIKA POTICANJA FORMIRANJA HRVATSKIH KLASTERA U MREŽI KLASTERA EU 27

Snažna konkurencija stranih poduzeća te mnogobrojne promjene u hrvatskom gospodarstvu iziskuju sve veću potrebu prihvaćanja novih organizacijskih i poslovnih oblika kao što su klasteri. Klasterizacija u Hrvatskoj prvenstveno bi se mogla iskoristiti u cilju povećanja konkurentnog i isplativog izvoza.

Većina klastera u Hrvatskoj tek je u početnoj fazi. Cilj Nacionalnog centra za klasterne je pronaći strateškog partnera za svaki klaster iz regije i EU-a kako bi se klasteri u Hrvatskoj pozicionirali kao klasteri u EU i krenuli ka postizanju dugoročne konkurentnosti i održivosti na globalnoj razini.

Kao glavni izvor informacija u istraživanju klastera služe strani konzultanti koji prenose iskustva zapadnih klastera što ponekad predstavlja opasnost jer je teško preslikati praksu zbog različitog okruženja, a također postoji razlika i u organizacijskoj formi. Iz tog razloga postoje mnoge nelogičnosti u osnovnim postavkama organizacije klastera.

U Hrvatskoj početnu inicijativnu u formiranju klastera daju vodeća poduzeća, koje najčešće imaju potrebne resurse za samostalno obavljanje cijelog proizvodnog i trgovačkog procesa. Ministarstva daju poticaje za razvoj klastera. Uloga Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva vrlo je bitna. Jedan od ciljeva Hrvatske izvozne ofenzive (2007.)¹³ je stvaranje 6 klastera za izvoz na temelju principa top-down (Klastera: «Voda», «Male brodogradnje-plovila za sport i razonodu», «Tekstil-odjeća», «ICT-rješenja», «Marikulture-hrvatska riba»). Projekt «Klasteri - udruživanjem do uspjeha» za 2008. provodi se s ciljem poticanja udruživanja gospodarskih subjekata u svrhu nastajanja klastera.

Klasteri u hrvatskom gospodarstvu su pokretači novog zapošljavanja, dovode do povećanja konkurentnosti regija, povećavaju međusobno povjerenje sudionika u klasterima. S tim u vezi, inicijative za razvoj klastera i sam njihov razvoj od izuzetnog su značaja za daljnji rast i razvoj gospodarstva.

Hrvatskoj je potreban osmišljen i sustavan pristup razvoju klastera. Iako odgovarajuće institucije (ministarstva, Hrvatska gospodarska komora, Nacionalni centar za klasterne, regionalne razvojne agencije) potiču njihovo osnivanje te se o klasterima sve više govori, još uvijek nije dovoljno osviještena spoznaja o potrebi udruživanja poduzetnika u klasterne u uvjetima globalne ekonomije. Značenja klastera istaknuta su u okviru «Strateškog okvira za razvoj Hrvatske do 2013. godine» te «Strategije regionalnog razvoja», ali se strateške akcije nužne za razvoj klastera još uvijek moraju realizirati. Poticaji s nacionalne razine kao i potpore središnje vlasti su posebno bitne, ali se sve više daje naglasak na bottom-up pristupu u kojem ključnu ulogu imaju tvrtke članice klastera. Također, u tu svrhu županije mogu privući sredstva iz fondova EU-a, ali je nakon toga potrebna pravilno usmjeriti i sustavno osmisliti korištenje sredstava. Strategija razvoja klastera treba realizirati glavne ciljeve kao što su povećanje izvoza i pristupa novim tržištima, uvođenje novih tehnologija, poboljšanje uvjeta za inovacije, povezivanje sektora te poboljšanje standarda kvalitete i procesa unutar klastera. Klasteri moraju poslužiti kao instrumenti povećanja konkurentnosti hrvatskog gospodarstva. S tim u vezi, potrebno je također razvijanje politike poticanja formiranja klastera, u čemu zasigurno mogu pomoći iskustva država članica EU 27 (posebno novih članica EU-a).

¹³ Hrvatska izvozna ofenziva je prva hrvatska izvozna strategija koja je orijentirana na četiri strateška cilja: povećanje broja izvoznika, promjenu strukture izvoza, povećanje konkurentnosti domaćih repromaterijala te osnivanje šest izvoznih klastera. (MINGORP, (2007.) Hrvatska izvozna ofenziva, dostupno na: http://195.29.151.50/sonda/projects/izvoznici/2konvencija/materijali/HIO%20Strategija_final.pdf (10. svibnja 2008.) Kroz strategiju hrvatske izvozne ofenzive nastoji se povećati ukupna konkurentnost Republike Hrvatske na međunarodnom tržištu.

5. ZAKLJUČAK

Novi preustroj svjetskog i nacionalnog tržišta, snažan razvoj novih proizvoda i usluga, rastuća konkurencija na globalnom tržištu stvaraju potrebu implementacije sustava koji će uspješno odgovoriti postojećim izazovima. Udruživanje u klastere jedan je od osnovnih pokretača privrednog razvoja u lokalnim, regionalnim i nacionalnim okvirima. Klasteri nisu dovoljni za rješavanje slabosti poslovnog okruženja, ali ukoliko postanu dio strategije povećanja konkurentnosti mogu značajno pridonijeti postizanju pozitivnih rezultata koje samostalne politike ne bi mogle postići.

Klasteri u članicama EU 15 većinom su poticani s nacionalne razine, ali su razvijene i brojne regionalne inicijative. Članice EU 12 suočile su se sa više barijera prema efikasnoj geografskoj alokaciji ekonomskih aktivnosti u odnosu na članice EU 15 (način provedbe procesa privatizacije, uključenost akademije znanosti i dr.). Te su države prošle razdoblje velikih promjena što je imalo utjecaja na formiranje politike. Većina novih država članica EU-a nemaju strukturirane politike formiranja klastera. Razvijene su politike, programi i različite mjere poticanja formiranja klastera koje je potrebno strukturirati. Nove države članice EU-a često nemaju dovoljno iskustva u provođenju politika formiranja klastera i služe se iskustvima starih država članica. To nameće potrebu stvaranja baze podataka o provedenim politikama i postignutim rezultatima. S tim u vezi u posljednje se vrijeme provode sve detaljnija istraživanja politika formiranja klastera kako bi se dala realna slika stanja u EU 27 i kako bi se pružile odgovarajuće smjernice za daljnje politike formiranja klastera. Politika formiranja klastera u EU 12 trebala bi se više usmjeriti na visoke tehnologije i inovacije. Naime, klasteri imaju bitnu ulogu u inovacijskim procesima te je potrebno osnažiti inovacijski kapacitet klastera kako bi se suočili s globalnom konkurencijom.

Države članice EU 15 imaju veći broj klastera u odnosu na nove države članice EU, ali također i kod novih država članica sve se više daje naglasak na politike poticanja formiranja klastera. Prema broju klastera vodeća je Njemačka. Najveći udio u broju klastera imaju klasteri s 1 zvjezdicom, a s obzirom na vrstu klastera u EU 27 najviše je formirano građevinskih klastera. Potrebno je poticati klastere u djelatnostima koje su razvijene i specifične za pojedinu zemlju što je i potvrđeno u većini zemalja EU-a. Naime, najveći broj klastera razvijen je u onim djelatnostima koje su u tim zemljama najrazvijenije. Također je potrebno poticati povezivanje klastera sa sličnim djelatnostima.

Republika Hrvatska sve više pažnje posvećuje politici formiranja klastera, a broj klastera je sve veći. Politika poticanja formiranja klastera treba postati projekt nacionalnog, regionalnog i lokalnog interesa kako bi se stvorili preduvjeti za širenje malih i srednjih poduzeća, dinamičan rast gospodarstva u svrhu povećanja konkurentnosti, posebno u kontekstu pridruživanja EU. U razvijanju politike Hrvatskoj zasigurno mogu poslužiti iskustva država članica EU 27 (posebno novih država članica).

LITERATURA

Arthur, B. (1990.) Silicon Valley» locational clusters: when do increasing returns imply monopoly ?, *Mathematical Social Sciences*, 19: 235-251.

Dragičević, M., Obadić, A. (2006.) Regionalni klasteri i novo zapošljavanje u Hrvatskoj. Dostupno na: <http://web.efzg.hr/RePEc/pdf/Clanak%2006-03.pdf> (13. svibnja 2008.)

European Cluster Observatory (2008.) Cluster Mapping Database. Dostupno na: <http://www.clusterobservatory.eu/index.php?id=2&nid> (5. svibnja 2008.)

- European Cluster Observatory (2008.) Cluster Policies. Dostupno na: <http://www.clusterobservatory.eu/index.php?id=42&nid=> (5. svibnja 2008.)
- European Cluster Observatory (2008.) Methodology. Dostupno na: <http://www.clusterobservatory.eu/index.php?id=44&nid=> (5. svibnja 2008.)
- European Commission (2002.) Regional clusters in Europe. Dostupno na: <http://www.competitiveness.org/article/articleview/458/1/50> (5. svibnja 2008.)
- European Commission (2006.) Eurostat - Database; Population and social condition – Labour market - LFS series. Dostupno na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/retrieve/en/> (27. kolovoza 2008.)
- European Commission. Eurostat – National accounts. Dostupno na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=REF_TB_national_accounts&depth=3 (15. siječnja 2009.)
- Europe INNOVA. Cluster Mapping in Europe: Identification, Monitoring and Analysis of European Clusters. Dostupno na: <http://www.europeinnova.org/index.jsp?type=page&lg=en&classificationId=5967&classificationName=Cluster%20Mapping&cid=5981> (8. svibnja 2008.)
- Garofoli, G. (1992.) Industrial districts: structure and transformation, Endogeneous Development and Southern Europe, 49-60, Aldershot: Avebury.
- Horvat, Đ., Kovačević, V. (2004.) Clusteri - put do konkurentnosti, Zagreb: Cera prom: M.E.P. consult.
- Hrvatska gospodarska diplomacija. Gospodarski prikazi. Dostupno na: <http://hgd.mvpei.hr/hr/prikazi/> (28. lipnja 2008.)
- Ketels, C. (2004.) European Clusters. Dostupno na: <http://www.scribd.com/doc/2026077/Ketels-European-Clusters-2004> (8. svibnja 2008.)
- Ketels, C., Sölvell, Ö. Clusters in the EU-10 new member countries. Dostupno na: http://www.uquebec.ca/observgo/fichiers/50015_DE1.pdf (10. svibnja 2008.)
- Lorenzen, M. (2005.) Why do clusters change?, European Urban and Regional Studeis, 12 (3): 203-208.
- Marshall, A. (1890.) Principles of Economics, London: Macmillan.
- Marshall, A. (1919.) Industry and trade: A study of Industrial Technique and Business Organization of their Influences on the Condition of Various Classes and Nations, London: Macmillan.
- MINGORP (2007.) Hrvatska izvozna ofenziva. Dostupno na: http://195.29.151.50/sonda/projects/izvoznici/2konvencija/materijali/HIO%20Strategija_final.pdf (10. svibnja 2008.)
- McDonald, F., Huang, Q., Tsagdis, D., Tüselmann, H. J. (2007.) Is There Evidence to Support Porter-type Cluster Policies?, Regional Studies, 41 (1): 39-49.
- OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Programme (2005.) Business Clusters: Promoting Enterprise in Central and Eastern Europe, Paris: OECD.
- Oxford Research AS (2008.) Cluster policy in Europe - A brief summary of cluster policies in 31 European countries. Dostupno na: http://www.clusterobservatory.eu/upload/Synthesis_report_cluster_mapping.pdf (5. svibnja 2008.)
- Phelps, N. A. i Ozawa, T. (2003.) Contrasts in agglomeration: proto-industrial, industrial and post-industrial forms compared, Progress in Human Geography, 27 (5): 583-604.
- Porter, M. (1998.) The Competitive Advantage of Nations, New York: PALGRAVE.
- Saxenian, A. (1994.) Regional Advantage, Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Vizjak, A. (2005.) Klaster, novi pravac razvoja malog i srednjeg poduzetništva, Entrepreneurship and macroeconomic management: conference proceedings, Pula: Faculty of Economics and Tourism «Dr. Mijo Mirković», 2005 (2): 775-785.

PRILOG 1

Tablica 2

Vrste klastera u državama članicama EU 27 (2007.)

Vrste klastera	<u>Klasteri zračnih prijevoznih sredstava</u>	<u>Klasteri poljoprivrednih proizvoda</u>	<u>Klasteri odjeće</u>	<u>Automobilski klasteri</u>	<u>Biofarmaceutski klasteri</u>	<u>Gradevinski klasteri</u>	<u>Klasteri poslovnih usluga</u>	<u>Klasteri kemijskih proizvoda</u>	<u>Tehnološki klasteri</u>	<u>Distribucijski klasteri</u>	<u>Obrazovni klasteri</u>	<u>Klasteri industrije zabave</u>	<u>Klasteri financijskih usluga</u>
Države													
EU 15													
Austrija	0	0	1	1	1	8	2	0	4	3	0	0	7
Belgija	1	1	1	1	2	3	3	1	0	4	2	1	3
Danska	0	1	0	0	1	2	1	1	2	3	1	1	1
Finska	0	0	0	0	0	4	1	0	4	2	2	0	1
Francuska	6	1	1	7	6	9	1	6	5	22	1	1	22
Njemačka	8	5	1	16	12	33	28	7	35	37	6	1	40
Grčka	0	0	1	0	0	5	0	0	0	4	0	1	2
Irska	0	1	0	0	1	0	0	1	2	1	0	1	2
Italija	3	6	10	4	3	38	1	3	16	14	2	4	13
Luksemburg	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Nizozemska	0	3	0	0	0	7	3	2	2	4	4	3	4
Portugal	0	2	3	0	0	10	1	0	0	4	0	0	1
Španjolska	2	9	4	5	2	31	1	3	5	10	1	4	5
Švedska	1	0	0	2	1	7	1	0	3	5	3	1	2
UK	8	0	0	1	1	29	33	2	5	30	24	6	24
EU 10+2													
Cipar	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Češka	1	0	2	3	2	16	0	2	3	4	1	1	1
Estonija	0	0	2	0	0	1	0	0	0	1	3	0	0
Latvija	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0
Litva	0	0	2	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0
Mađarska	0	0	0	2	1	8	0	1	7	2	1	1	2
Malta	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1

Poljska	1	6	8	1	2	22	0	2	4	16	9	0	16
Slovačka	0	0	2	2	0	4	0	0	1	1	1	0	1
Slovenija	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Bugarska	0	5	11	0	0	6	0	0	0	6	1	0	1
Rumunjska	1	3	15	1	0	14	0	1	1	2	1	0	1
Ukupno	32	44	64	46	35	265	76	32	100	181	64	27	153

Vrste klastera	<u>Ribarski klasteri</u>	<u>Klasteri za preradu hrane</u>	<u>Klasteri obuće</u>	<u>Drvni klasteri</u>	<u>Klasteri teške mehanizacije</u>	<u>Turistički klasteri</u>	<u>Klasteri mjernih instrumenata</u>	<u>Klasteri proizvodnje nakita i proizvoda od plemenitih metala</u>	<u>Klasteri kožnih proizvoda</u>	<u>Klasteri proizvodnje opreme za osvjetljenje</u>	<u>Klasteri medicinskih instrumenata</u>	<u>Klasteri proizvodnje metalnih proizvoda</u>
Države												
EU 15												
Austrija	0	7	0	5	2	6	0	1	0	0	0	3
Belgija	0	1	2	4	2	2	0	0	0	1	0	1
Danska	1	1	0	2	1	1	1	0	0	1	1	1
Finska	0	0	0	4	1	0	0	0	0	0	0	1
Francuska	2	19	1	3	1	4	4	3	4	5	2	9
Njemačka	2	25	1	5	10	2	20	3	0	10	21	21
Grčka	3	3	1	2	0	3	0	1	1	0	0	0
Irska	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0
Italija	5	6	7	11	4	12	2	1	6	6	5	9
Luksemburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nizozemska	0	1	0	2	0	2	0	4	0	0	0	0
Portugal	2	2	0	1	1	1	0	1	1	1	0	0
Španjolska	7	11	4	5	1	8	0	4	0	1	2	5
Švedska	0	0	0	5	1	0	0	0	0	1	1	3
UK	3	6	0	0	0	9	2	0	0	0	0	2
EU 10+2												
Cipar	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Češka	0	7	1	3	2	2	1	4	2	2	0	7
Estonija	1	1	0	1	0	0	0	0	3	0	0	0
Latvija	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Litva	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0

Madarska	1	6	1	0	2	1	0	1	3	4	0	2
Malta	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0
Poljska	2	16	6	14	8	0	0	1	3	5	0	2
Slovačka	0	2	3	1	1	0	0	0	0	2	0	3
Slovenija	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1
Bugarska	0	6	0	1	0	0	0	0	1	0	0	3
Rumunjska	0	7	6	5	4	1	0	1	4	0	0	3
Ukupno	33	133	33	77	42	57	30	25	30	39	34	76

Vrste klastera	<u>Rafinerijski klasteri</u>	<u>Klasteri plastike</u>	<u>Energetski klasteri</u>	<u>Izdavački klasteri</u>	<u>Klasteri za proizvodnju dječje sportske opreme</u>	<u>Duhanski klasteri</u>
Države						
EU 15						
Austrija	0	1	0	0	2	0
Belgija	0	1	0	1	0	1
Danska	0	1	1	1	1	1
Finska	0	0	2	0	0	0
Francuska	1	7	2	1	3	1
Njemačka	4	17	12	4	7	4
Grčka	1	0	0	0	0	1
Irska	1	0	0	0	1	0
Italija	4	4	4	4	6	2
Luksemburg	0	0	0	0	0	0
Nizozemska	4	1	0	3	4	2
Portugal	0	2	0	1	1	0
Španjolska	1	2	3	3	2	4
Švedska	0	0	2		0	0
UK	1	0	0	3	0	0
EU 10+2						
Cipar	0	0	0	0	0	0
Češka	0	0	4	0	4	0
Estonija	1	0	0	0	0	0
Latvija	0	0	0	0	0	0

Litva	1	0	0	0	0	0
Madarska	1	0	0	1	0	0
Malta	0	0	0	0	0	0
Poljska	0	1	1	1	1	2
Slovačka	1	0	1	0	0	0
Slovenija	0	1	1	0	0	0
Bugarska	0	0	1	0	1	1
Rumunjska	7	0	3	1	0	1
Ukupno	28	38	37	24	33	20

Izvor: obrada autora prema <http://www.clusterobservatory.eu/index.php?id=2&nid> (2. svibnja 2008.

POLITIKA EUROPSKE UNIJE U FORMIRANJU KLASTERA

SAŽETAK

Formiranje klastera predstavlja uspješan način suočavanja s izazovima suvremenih globalizacijskih procesa. Cilj rada je utvrditi politike poticanja formiranja klastera u članicama EU-a, rezultate provođenja navedenih politika te analizirati položaj hrvatskih klastera u okvirima EU-a. Članice EU 15 imaju razvijene nacionalne i regionalne politike poticanja formiranja klastera dok su u zemljama EU 12¹⁴ navedene politike većinom prisutne kao dio drugih politika. Rezultati istraživanja pokazuju da je Njemačka vodeća prema broju i vrstama klastera; u EU 27 prevladavaju klasteri s 1 zvjezdicom, a s obzirom na vrstu klastera najviše je formirano građevinskih klastera. Hrvatska sve više potiče formiranje klastera kako bi povećala izvoz i ukupnu konkurentnost na međunarodnom tržištu te se javlja potreba razvoja politika poticanja formiranja klastera.

JEL: F15, R12, R38, R58

Ključne riječi: klasteri, politike poticanja, programi formiranja klastera, vrste klastera, bottom-up pristup

¹⁴ EU 12= EU 10+2= predstavljaju nove države članice EU, nakon proširenja 2004. i 2007.: Cipar, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka, Slovenija, Bugarska, Rumunjska.